

S.281. (2^x)

16

K13/
AM/3/14.

K13 | 14

1
10

D.G.S.Dlamini.

1. Nanka amakosi eSwazini unakwalo endulo nalancelayo.

1. uMswazi I
2. Ukhulunkosi
3. uLuwawa
4. Ukhulwamba.
5. uDwaba Silutuli
6. uNkosi wocala I
7. uNgwane wocala I
8. uCebisa
9. uSihubhe
10. uSikabingwe
11. uBohlwe.
12. uMswazi
13. uSikulumaleyo
14. uMunmude
15. uZankete
16. uNkomokababa

uNkosi

18. uLanga.
19. uMavuso
20. uLudonga.

2. 21 uHlubi

uNdugwanyana.

- 23 uSobhuza K
24. uNgwane II
25. uMswazi II
- 26 uMalambule
27. uLungunga. =
28. uLudwafwa
29. uMbandeni
30. uBhunu
31. uSobhuza.II.

wafa se nuxane.

3. Sobhuza I wacala kubusa ngonyaka 1815.

uSobhuza uzala ungwane
esitatu

S.281.

uSobhuza wakade ake nga sophongolo wawu qamba ngokuti shise
lweni owesibili wawu qamba ngokuti elangeni owesitatu wawa
qamba ngoti Kanombamba.

44

uMswzi wafa kwabusa ukulu makhosi, wafa kwabusa
uLuwawa, wafa, kwabusa uKulwamba, wafa kwabusa uDwaba Silutuli
wafa kwabusa uNkosi wocala wafa, kwabusa uNgwane, wocala wafa
kwabusa uCebisa wafa kwabusa uSihumbe, wafa, kwabusa uSikabingwe,
wafa kwabusa uBohle, wafa kwabusa uSwazi wafa kwabusa uSikululeyo
wafa, kwabusa uMusimunde, wafa kwabusa uZamketi wafa kwabusa
uNkomokababa, wafa kwabusa uNkosi wesibili wafa kwabusa
uLanga wafa kwabusa uMavuso wafa kwabusa uLudonga I wafa kwa
busa uHlubi wafa kwabusa uNdungunya wafa, kwabusa uSobhoza
wafa kwabusa uKungena kwesizwe sakwa Zulu.

45.

Kwazulu.

Tina ndhlu ensundu sadabuka mtonjeni munye kwa
hlukana uzulu nomsutu no Mswazi lokho kwabangela ukuba
izizwe lonke zaba sundu zihlakazeke nezwe lonke.

Uzulu ongukoko wohlanga luka zulu abakwa zulu. Banga
bengwini izizwe sabenguni sahlukana kabili abanye baya enhla
nezwe beqa ukahlamba baze bafika ekoloni.

Yiso lesiqaba sabenguni esake ekipi esilizwe ngoti
amaxhoza esesibili isigaba sabenguni esika Ndhlaneni noMalandela
leso sabhekisa amabombo aso ngase Mpumalanga uma
ndhlaneni noma landema abafinye lelanga.

56

Kwazulu amakosi okuyiwona a tshlwa kwazulu untombela
noZulu wesibili nkosinkulu noma Jeba no Phenga no Ndaba no Jama
no Senzangakona lamakosi angu amatuna awo.

Ase makhosini kulapo alala kona lamakosi.
Uzulu wesibili watata abukosi buka yise uNtombela kwasala
ugwabe ekubaseni kwake.

Uzulu wazala uNkosinkulu uNkosinkulu wazala uPhunga
uPhunga wazala uNdaba uNdaba wazala uJama uJama wazala,
uSenzangakona ngesikati kubusa onke lamakosi kwakunga welanga
zimpi.

8.281 7. Usenzangakona waye jwayelene no Dingi zwayo evameukuhambela khona ngelinye ilanga wa bizwa uDingiswazyo kuno mdhlalo wahamba nenceku yake uMhli wahlatshwa isifo uSengazakona kone emzini ka Dingiswazyo uMli wacela kuDingiswayo ukube abuyi sele inkosi ekhaya ngoba yayi singapilile ngalowo nyaka wavuma uDingiswazyo kute inkosi isihambile no Mhli uDingiswazyo 55. UTshaka ulandela uyise.

Wati ku Shaka balandele uma ufikile ekahya ubongwaza uMhli wati ngobaye na akakutandi nempela uthe uba afikhe wabulala uMhli kunye no Nokwayimba no Sigujana owaye yinkosana ka Senzangakona okwakuyiyo afanele ukung na esikudhleni sika yise. uSenzangakona ekufeni kwasigujana inkosana ka Senzangakona uthe abezwe ukuthi ufile washaywa uvalo wafa ngonyaka 1810 kusuke kuleso sikati ushaka wabusa kwazulu.

Kwapela iisikati esinde efile uSenzangakona kwavela uMbango kwaZulu uDingiswa ebanga no Zwide inkosi yakwa Xumalo benga intombi uDingiswayo watata into e tetwe uSwadi mvibezela uDingiswayo esembulala wafa uDingiswazyo ngo 1818.

Tina abantu abansundu lapa sa dabuka kona.

9. Abantu abansundu abadabukang lapha/enzasi ne afrika ladabuka enhla nenyakato isizwe esadabuka lapha enzasi ne Afrika ngubathwa nama lawu.

10. Ekuqaleni thina abantu basi ngaka hlakazeki saluhlanga lunye uzulu no Msuthu nomSwazi banga bantwana lendoda yinye babezelamani ukuze abasundu befike kuleli lazansi ne Afrika babehamba bafuna amadhlelo efuyoyabo babehamba bakha kwapela iminyaka eminingi behamba bengafiki ku lase ningizim Ngalesosikati babe ngaka liwe lizambezi ngesikati sonyaka ka 2244 abantu abansundu ngonyaka ka 2244 babewela umfula okuthiwa limpopo ngaleso sikati bacabana bebanga ifuyo yesinkomo kwati umnye wabashiya ababili owehlukana kuqala nguzulu umsudu noSwazi bahamba bobali.

Ukuhlukana kwa ndodana amatatu.

Krahamba bacabana futhi omsuthu no Mswazi wabobehlukena kqthe mhlana oMswazi no musuthu wati kubantu bake bashubele

281. uMswazi wati bake abafake mashiya namaundanda kwa solesizwe kwabanga izilimi ezintatu.

// Uzulu wati kubantu bake abafake amapeshu banga fani nabaka msuthu nabaMswazi.

Amadlozi endula amasiko awo ukuhlabela amadlozi.

Uku kwenziwa nxa kuona isifo esitile nokuhlupeka pakati komuzi bese bebona abadala ukuti lezi hlupeko zibangwa amadhlozi alu kutele ngoba angasanaki amadhlozi alute ngoba angasanakiwe angasahlatschelwa. Bekwenziwa kanje bekuti ngavela isifo esitile pakati kwekaya noma kufeumuntu noma kuvele umhlolo otila bese kuhanjwa kuyiwa ezangomeni kuyobhulwa zona izangama.

Bezinye into ebahluphayo beziti kutukutele abapasi bati yini njengoba aniseba pitulo kushonje yibojalo abafayo amadlozi.

12 Ngesinye isikati inkomo enye beyiti bulala kufumaniseke ububende bungaseko enkomeni sebundhliwe bidhliwe yiwojalo amadlozi. Ngoba angasa hlatshelwa enye inkomo. Kuse ifile kutiwe kuyo zwiya kufumaniseke ukuti yiwo amadlozi ayibulele ngoba esetukutete balake abanikazi muzi abeshaywa uvalo. Njengokusho kwezangoma besebayalungise ukuhlabela amadlozi sezibuyiswa izinkomo ngesi kati sika selifudumala ilanga ibisikonjwa inkomo enkulu pakati kwezinye bese kusuka. Onunye oilangagu loku bongwa amadhlozi asekuluma eti nayi inkomo yenu nina bakulu betu nisibheke ningasifutalteli nisipepisele nasa mikuhlane nina sezigozini zonke bese bayi hlaba inkomo amasebekulumile nke amazwi besebetike dhlanike ukudla kwenu besebetata ngamunye izingongo zabo aba bebongwa ngazo basahamba emhlabeni/ibingandhli ingageziwe ngezintelezi ibigawwa kunqala umfazi ofelwe indoda yake oba ngakulumi nabantu kakulu bekuti uma ehamba endlieni kuqamuke umuntu otila nje ngapambili abe pambuka endleleni aka tame aze endlule umuntu angamubuki.

Emva kwezinsuku ezisihlanu noma ezisitupa ofeleyo engcwatshiwe bapinde bahlabe imbuzi yesibili leyesi bili

A.28a.

bili ayisedliwa nama kubalo kodwa kuyo tatwa umswane wayo bonke aba sekaya base kaya base kaya bageze ngawo umswane.

Inyamababe ngazili babeyidla ngazo izisuku kusafiwe bavunja. Ekuseni bayogeza emfuleni bazilibaziziwe ngomisebenzi etile ngoba nxa bengezitulo funaze batambe babebuta kataka nxa intombazane ifelwe umyeni wayo ibihamba iye kubo iyo hla njiswa liyise noma unina noma umfowabo oqondene nayo.

14 Bekwezelwa loko kususwa umnyama inga hambi inefu eleimnyama bekwenziwa kanje ngotshwala babe butela ekambeni oluhle babubeke endlini imnyama babeyezenje babeyibeka enye beyi beke le amadlozi uma labo a bafayo babe mumbema ungwami babeta indlelo yongwa ijibayi ke la amadlozi endulu inyonka ibingabula wa uma ihamba emabaleni noma isendlini bekuti wangangu usibanibani isibonakaliseo soku bona amadlozi ukuti lo ubani uma waye kanya naleyo beyi benje ngaye uma nyoka waye mundene nyoka beyiba njalo njengoba naye wayenjalo.

15 Babebonga zizbongo zabase ndulo ngambili bati wena kasi banibani babe jabula/iziduzokhuhambisa ofile yolendulo lali isiko beleziwa kufe umuntu ekhaya noma kuyingane noma kumuntu omdala lalezelwa ukube omubi njengoba kufe umuntu kuti nokuba kudle kahle banga hlwa tulu kwakuti nxa kufiwe emzini otila umasebahuya kumngwanba ebesekuhlitshwa imbuzi.

Ezokundlalwa nama kubalo akutiwa imbuzi yama kubalo kuti lapa isivutiwe esebatata amaqashana atile sekubisqa bonke base kaya babutane ndawonye bazoluma amaqata kube yilowo alume iqala lenyamangapa esekuhlafuna kokubili.

16 Baze bonke bapelele ngokwezenjalo ngokwezenjalo oxa se bephelile bonke ukudla inyama namakubalo besekundliwa yonke inyama angasandliwa amakubalo imiti konke loko babe kweza babe ngagezile/babegeza ngamanzi bonke kuti e abageze umunt ofileyo kunye nesifo lesio esivele bekutinxu umuntu onganile kulowo munzi lapa kufiwe kona bekuti nxa kufika umuntu osihlobo salapa kufiwe kona bekuti lowo muntu lapa kufiwe kona

S.281 lowo oyena ofelwe obeba hla bisa atate uhlavu otumhlopelo lobuhlalu alu xube namanzi abesentelela amanz ezandleni kuhlanjelwa ngapambi komuzi ngaphandle egodweni lama nkonyane kiti lowo ohlanjizwayo owacit amansi okuqala enze ~~asazi~~ njalo ahlukhanise izandla amanzi abesewa phansi kwa kwezelwa loko ukuba amhlambise emva kwa loku abe sendla ukudla lowo ofikileyo / amasiko e sizwe sakiti lomkhuba wa wenziwa amantombazana ubuwenziwa nxa kuka lelwa amabele angene isihlava ekabeni la mbhila noma kuse mabeleleni okutiwa ikwezela.

17

Futhi kuvela umkhuhlane omkhulu pakati kwabantu iz we lifundumele bekuye kuti zonke izintombi eziza kwezanza unhoi zihlangana ndawonye ngosuku eziluvumelene ngalo bezivama. Ukuhlangana ke salukazi esidala endlini yaso lapa sailala khona leseziya khumula zonke ziti bhozingunu ziyekhe yazo ndawonye emsimini zikha emsimini zingcomule isihlavanekaba ebezi hamba zigijima zikala zimemenza ziti maye ngamabele maye ngamabele zihho nokhunyenje okhuningi zihlabe isililo zitateke konke loku ekade zikubhongcula.

18

Zikhutshi ge emfuleni ku mukhe momfula ziya suka lapo seziyo siphula utshani ububizwa ngokuti umcopo ebesezibhinqa bona utshani wonke unziaba kusukhe ekanda kuze kufike phansi kulukwe.

Lpoke esezi hamba zikhepuzela ziyikisela zingabezi ngabe zisabonakala ukuthi obani no bani nmanjeke ebeseziyamba zibhina zihlabelela ngotimi olubi impela.

19

Ukuhlalisana kwama swazi naba kazulu.

Ngesikati kubusa uShaka kwezulu amaswazi ayehlezikahle angahlupani nozulu ekufeni kuka Shaka ngo 1828 ngasemva koku fa kuka Shaka kwavela umubango.

Abantu bakwa Zulu banga nama Swazi ngonyaka ka 1836 wayipaka uDingane ya conda kona eSwazini ati abeyibone amaSwazi abaleka.

Angena enqabe yabuyela emva ingatolanga ibambane nama Swazi ngalowonyaka ka wagula uSobhuza I wakhe elangeni ufa je.

S.281. 20.

uShobhuza I umsw zi usemcane wapatelwa ngenye indoda yakhe uSobhuza I Umalambule elekelelwa ngumfowabo ka SobhuzaK uSomcuba kwati ube kubuse uMalambule amaswazi angenwa umoya wokuhlacala ukuyohlasela kwazulu.

Afika apanga izinkomo abuya nazo ekupeleni kwalonyaka amaswazi ayetumbe izinkomo zika Dingane azitumba ngo 1837 wapinda uDingane wayipaka wati hambani nizinlande izinkomo ekufekeni wempi kaDingane eswazini amaswazi atata izinkomo angenazo anqabeni yawo amabuto ka Dingane abuyela angazitolanga izinkomo ayibikhe inkosi amaswazi a cashile nokwesitatu. Wa tumela kubelungu ibacela ukube bahambe namabhuto ayo bazilande izinkomo zayo eswazini lavuma abelungu uDingane waphaka impi enkulu ayakwa zulu ephetwe unduna, Nkulu ndhlela ka Sompisi ayebelungu ephetwe uJohn Cane, amaswazi eqela zonke izinkomo akwenazo antebeni ati abe efike amabuto akwazulu bawagingcelanga matshe yasondele impi enduzenentaba wa memeza uJohn Cane umulungu wati amaswazi naka kipe izinkomo enqaba amaswazi bawa ndubula abelungu amaswazi ati zitateni bazitata eziningi bashiya ine ngana baya nazo emngunguNdhlovu enkosi kunke loku kwezeka umswazi akabusi/ngonyaka ka 1840 wangeniswa umswazi ebukhosini bakhe bapuma omalambule no Somcuba ababemphatele amalambule wabe sefihla ezinye izinkomo zasendlu nkulu.

Umswazi wati abezwe lokho waphata impi wa mhlasele wa baleka uMalambule waya ku Sigweje inkosi yakwa Kunene owendlu ka Ndungunya uSwazi wasehlasela yena uSegweje kunye noma Lambule wa uMalambule wabaleka waconda ukunfundisi omhlophe weba ndhla lase weseli uMneli Allison owayekhe eMahamba ngase kango kondo evunyelwe yinkosi umswazi wabe setukutela umswazi asemxhosha uMneli umfundisi kanye nabakwa Kunene ababe behla baya kwa Zulu befika lemisa ngase Mtonjeni wemfolozi emhlophe ngase filidi (Vryheid) emva kwaloko kwa shana bamlanda. umkhondo wakhe umfundisi umneli basebafinyelela enatali esinye sigabo sakha kwahlali khulu nanamhlanje sakhe khona. Inkosi yaso ngumbango kalubelo esiye isigaba sabo

saye sakha ezwartkop enduze nomngungundhlovu unneli wefike ngasemngungundhlovu wfumana uPotoloji Andries Pretorius akhe khona umzi wakhe usendaweni ebiwa kutiwa Dindeli wayitenga leyo ndawo kuPoloji uPoloji wayi nikwa ngamabhunu emba kwempi ka Dingane amabhunu asemobile empini yase Ncome.

24

Unneli wayitengela amakholwa akhe ngemali yawo inkosi yama kholwa nge kwaku ngu Stephen Kamzolo.

Uswazi sebecoshile abakwa Kunene wabutha amanye amaningi isizwe sama swazi sakhula sakhula saba namandla umswazi wakhe umuzi wakhe owathiwa kuseku. Mfinyeni ngasezintabeni zase mdimba.

Umswazi wathuta waya ngasefuleni Komati wacala ukhulasela wasepaka impi ya conola kwazulu ngaso sikhathi kwakubusa uMpande yalwa impi yama Swazi nabakwa zulu ehlulwa amaswazi abaleka.

25

Uswazi wahlasela ngapesheya kwegwa kuzekufike eputukezi umswazi wafela emzini wakhe ehoho ngonyaka 1868 watshala endaweni yankhosi embilanen .

26

Ukulelelana amanzi, leli isiko beleziwa endulo uma kuxabane umndeni noma abantu abatile akade be pambene ngenxa bano etile baya xolelana bakulume kupela loku ade be xabene ngako buyebahambelana badle ngalukezo lunye lelisiko lokute le lanyamanzi lelenziwa kanje.

27

Beku civiliswa amabele okwenza utshwala bokutelelana amanzi kute lapo seku lungisiwe besekunqunya ilanga lokuhlangana kukulunywe abantu baleyo ndawo abakelene. Babutane ndawonye babe lwazisa ka kulu lelisiko kumenyezalwe kuzozonke izigodi ukuti nmhla kuyo/cololana osiba ibani bekuti banga hlangana abazolelana amanzi bahlanele ngapha ndhleko.

Muzi bese begeza ngomuti otiwa umganu uxutshwe no mlota wazezaleni sekuba yilowo apate ilala alifake entanyeni yake asukume omunye aqala awatate amaswi abacabene ngawo afake ilala antanyeni asewashi uma ekuluma abe eloku esenga ilala leli elisentanyeni elanda okwantu kutelisa eti mina mfowetu ngaku tela ngoba wena washo n konke okubi ngatukutela minake.

S.281. Mfowetu namhla sengiyadla kuti abahlalibonge lito kuhle yeloko.

28 Bese kusukaowesibili naye alande o kwantukutelisa naye awalande amazwi amtukutelisa atimine ngakuteliswa ngoba wena mfowethu wati nokuti nokuti kondwanamhla ngiya cola mfowethu kupelile alande konke angishiyiluto nolunci emvasebe qedile ukulanda bobabili bese batshinga ilala nyovane kanye bangabe basa bheka emva babe conda ukuti abana sakubuye baku kumbule nxa sebe qede konke besekutata ibandla.

29 Lamdoda esebonga eti okuhle yiko loko abantu beza lana ba kulungise ukubonile papati komuzi kuhamba koniwa yiwo umlomo kube yekulungiswe yiwo umlomo. Nxa umntu wesilisa eqamuka ngalapho kukona izintombi zika nomhoyi ububaka aze anzi bulale esaba ukuba uzohla nelishwa elibi nxa eze wazi bona ngamehlo.

30 Ngoba uma umfa abehlangana namantombazana nomhoyi abevela lwa ukutshopi noma, isisilazili lapho sezi cendile konke ukugida nokuchina nokhuhlabela nokuya luza ubutshopi loku kusho ukuthi lobutshani obe bulukwiyo umxopo obebulukiwe bu bhincileyo sekutshingwa esizimbeni esemnyama zihambe zihlabela ziti wentshopi wadade wetu wentshopi wodade wetu sezi wulahlile umtshopi ebusuku beseziya kulala kwasalukazi kuyoti ebusuku sekuzakasa eseziya vuka kungaka vuku muntu zuyo ngeza emfuleni sezi gqoka imitshayazo sezi buyela emakaya.

Kuthiwa kuti umasekwenziwe leli siko ukudla bekuvuma kahle nesihlava sipela noku vundumala kupela nemikohlane inqamuke abantu bajabule bahlahlamele.

31 Ukubuyisa kofileyo abuye akaya. Lelisiko belezela uma kufe umuntu ongumunuzani beku gaywa utshwala ebe sekuhlathwa inkomo yokweza lomsebenzi ebese kuthuma nikazi opela lomsebenzi abe soya kuluma lapha seyibuise siwe inkomo atilo opela lomsebenzi naso inkomo yakho bani siti buya ekhaya. Uzobheka abantaba ko bekuti kunge ziwa lelisiko abantana babephila bese kuphuzwa utshwala kundliwe inyama yalelodili.

Isivivane leli siko beliziwa endulo bekuyekwenziwe nje wonke umuntu ohanba nge ndlale abetata itshe alibeke ndawo nye wonke umuntu ondlulayo abeke itshe lapho isivivane sase zelwa ukuti abantu babe nenkosi inye muntu obengalibeki itshe abenga lugelwa pambili ngoba obeke itshe isivivane ni abetola ihlahla nakuyd
 32 ifuyo ngoba bekutokoza emva kwaloku bese behlala sicepini sinye bapuze lukamba lunye sebezi colela izinda behleka bejabula benambitisa ngoku colelana kwa bo ne bahla ebeseliyaweke zela nalo selijabula ngoku colelana kwabo.

Kodwa mhlawumbe kute omunye angakipi konke kwa salayoma gqubu amanye ngase muva angawakipi nkoe ewazi ukuthi asele amanye lowo ube milwa idhlakubi loko kusho ukuthi ubebonakala umilwaisifo sibe emite kanti yindoda ekukumale isisu amangama atemihlolo naka. Inguxhu, Ijoji, Igagala, amatshe ezulu, pemihlolo ibimila umuntu kwati musukwana bexabana yowafunga waqanga nisa wati ngeke/amahlozi obe ngatandi ukubeka itshe isivivaneni abe abe lunywa zija zimubulale nabantu bamzonde eoonye bamugwaze ngo wonke umntu beku gunteto wevelo ukuthi asihlonipe isivivane uma esibona abeke itshe loko bekukombisa ukuthi uhlangene nesizwe sakubo.

Isiko lezintombi endulo ukugezwa kwezi ntombi loku bekwe ziwa uma izintombi zitukutele zetukiwe noma kona kwemita intombazana ekaya lezitukutela kabi zonke izintombi zitukutelele lena ezi duma zile ngokona ubuntombi bayo zitukutele nalo
 34 isonka lezelobubi ziti zifuna ihlaulo lizigeze/intombazane etukukileyo ikubona okukulunayo izi ife inga kohlanga beku suka onina bayo yihlola ukuthi u nempela ilimele nanxa befumana nempela yonakele bayetuke onina ize ikale izimbe zi itole amahloni.

Bayituke kusuke zonke izinto mbizaleso isigodi ziyi bezele emfuleni ngoba izidumazile.

Ngokwemiteta ekhaya ziti zingafika emfuleni ziyi kumulise zibone ukuthi yonakele ziyetuke ezinye ziyi kwefe ngamate ezinye ziyi mukule ngempama ziyi qilaza emfuleni ziqonda kubo

S.281. soka lelo ziti zingefika kwabo soka zilibuza balifihle leingabona
 35 kali lingaveli ngaphandle b ezidumela zilidubuze bese funa
 imbuzi yoku zigeza uma engenalo ishumi abekipa umbizi
 yenhlaulo ngoba izanile kodwa beku haula isoka latentombi
 eyonakele intombi beziyi dubuza.

Ngikudle uk dla kwako ngoba ngidla ijoyi endulo umuntu
 wayengadli ukudla kwalomunye bengakacolelani abemilwa ijoyi
 nasemuzini babeti bangafi cana bangapuzelani nomunye ahamba
 omunye babe ngakulumisani angamubingeleli omunye atule nje
 noma ehlanga naye kuze kufike usukuloku telelana, amanzi.

36 Lokukamba belitetwa utshwala musukwana bezocolelana
 amagquba beluphuzela abantu ababili babengaphuzi abanye kulo.

Babezakanje omunye abedo sa ilala lalo munye uma linga
 kali bekubonakala ukuti aka amagqubu kulo elinga kali nxa
 ilala likala litizizi xalisengwa nxa litula beku qondisa akuseko
 luto amagqubu isibonakaliso.

Uma bebona amadlozi ahamba emabaleni babe tola impilo
 emunandi bayihlonipe ngasho ukuthi nayi inyo bebeti nangu um
 umunumuzani kweba ncane bati nangu usibani bani.

END 281